In the article the questions of development of industry and agriculture of Galicia are examined in 1867–1914. Specified on distribution of commodity-money relations, and also on deepening of social differentiation of population. Influence of socio-economic situation is analysed on international relations.
Keywords: *Galicia, socio-economic position, industry, agriculture.*

УДК 94(470+477) "1918"
ББК 63.3
Ярослав Штанько

ВЗАЄМИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА КУБАНІ (1918 р.)

Стаття присвячена висвітленню взаємин Української Держави та Кубанської області в 1918 році, тобто в період організаційного становлення Білого руху півдня Росії, складовою частиною якого, організаційно й політично, стало і кубанське козацтво. Проаналізовано наступні проблеми: переговори про форму міждержавного зв'язку між Україною та Кубанню навесні 1918 р., причини їх невдачі; фактори, які зумовили поразку плану десанту українських військ на Кубань; сформульовано та доведено тезу про існування внутрішніх протиріч у "білому" таборі в 1918 р., прагнення українського уряду скористатися ними у власних інтересах.
Ключові слова*: Білий рух, кубанське козацтво, Українська Держава.*

У період революційного піднесення, початок якому поклала Лютнева революція 1917 р., відбувся бурхливий процес національно-державного відродження народів, поневолених Російською імперією. Вже з перших днів існування української влади її пильна увага була спрямована на регіони, заселені етнічними українцями, – Кубань і Чорноморщину. Тут відбувались ті самі процеси, що й по всій колишній імперії, однак більшовицький переворот восени 1917 р. та, як наслідок, агресія радянських військ проти Кубані призвели до того, що уряд останньої й залишки вірних йому військ змушені були залишити свою територію та приєднатися до Добровольчої армії. Проте взаємини Кубані з Україною не перервалися, а зазнали певної трансформації й відіграли важливу роль у подіях громадянської війни в південно-східних регіонах колишньої Російської імперії. З огляду на це, розвиток українсько-кубанських відносин потребує, на нашу думку, об'єктивного й комплексного вивчення.

Зазначена проблема викликала і продовжує викликати значний інтерес у вчених. Перший внесок у її дослідження зробили сучасники подій, тобто учасники громадянської війни. Цінні факти та судження містять праці Д.Дорошенка, В.Іваниса, Л.Бича, Г.Покровського, О.Черячукіна, П.Мілюкова [9; 11; 12; 13; 15; 21]. Проте цим роботам, більшою чи меншою мірою, притаманний певний суб'єктивізм, залежно від того, який політичний табір репрезентував автор, і це змушує критично ставитись до цих праць. Новий спалах інтересу до національно-визвольних змагань українського народу в 1917–1920 рр., зокрема їх зовнішньополітичного аспекту, відбувся після проголошення незалежності України. Зокрема, ґрунтовні розвідки, присвячені висвітленню основних тенденцій у взаєминах України та Кубані належать В.І.Сергійчукові, І.Ф.Курасу та В.Ф.Солдатенку, В.М.Матвієнкові [17; 18; 23]. Враховуючи це, тим не менше, слід констатувати недостатність вивчення проблеми стосунків Української Держави та Кубані. Об'єктом аналізу для істориків стали дипломатичні та, певною мірою, військові взаємини між двома державами. У той самий час поза увагою дослідників залишились такі неоднозначні проблеми, як причини поразки плану десанту українських військ на Кубань, роль Української Держави у відносинах Кубані та Добровольчої армії. Зважаючи на це, у цій статті поставлено за мету висвітлити такі аспекти стосунків Української Держави та Кубані з урахуванням того факту, що остання була активним учасником білого руху на півдні Росії.

© Штанько Я., 2012

Становище "добровольців" і кубанців навесні 1918 р. було доволі складним – Добровольча армія за своєю суттю була формуванням екстериторіальним, Кубанська область залишалася під більшовицькою окупацією, а донське козацтво продовжувало визволення своєї території від радянських військ. Досить несприятливо склалась і геополітична ситуація. На початку 1918 р. німецькі збройні сили, використовуючи розвал російської армії та угоди з місцевими урядами, зайняли Прибалтику, Білорусь та Україну, яка безпосередньо межувала з Донською областю, що стала основною базою для формування Білого руху. Присутність в Україні значних контингентів німецьких збройних сил, встановлення в ній пронімецького режиму на чолі з гетьманом П.П.Скоропадським створювали нові політичні реалії для антибільшовицьких сил у складі козацтва й добровольців.

Негативне ставлення добровольців до Німеччини, яка все ще вважалась противником у Першій світовій війні, зумовило і неприйняття Української Держави. Однак Донська область, в особі отамана П.М.Краснова, обрала шлях на порозуміння з німецьким командуванням в обмін на допомогу в очищенні своєї території від радянських військ. У зв'язку із цим вирішення питання про форму взаємин із німцями та новопосталими державними утвореннями – Українською Державою та Донською областю – стало для кубанців й добровольців першочерговим. У станиці Мечетинській у першій половині травня 1918 р. відбулася низка спільних засідань командування Добровольчої армії, Крайового уряду та Законодавчої Ради Кубані. У їх підсумку, за мовчазної згоди добровольців, 15 травня 1918 р. було прийнято резолюцію, яка передбачала відправку від імені кубанського уряду делегації до донського отамана, для укладення союзу, та двох місій до німецького командування та в Україну [8].

Члени кубанської місії перш за все повинні були домогтися отримання Кубанською областю від Української Держави матеріальної та військової допомоги. Крім того, глава кубанської делегації М.С.Рябовол мав повноваження на неофіційні переговори з українським урядом стосовно можливості приєднання до України.

Це питання постало на порядку денному ще під час засідань у Мечетинській. Ідея федерації з Українською Державою не зустріла опору в Законодавчій Раді, тому що вона була визнана засобом уникнути включення Кубані в радянську сферу впливу. Для таких сподівань були підстави, оскільки саме в цей час українські дипломати розпочали мирні переговори з Радянською Росією і кубанські урядовці вважали, що приєднання до Української Держави чи просто відстоювання останньою кубанських інтересів на мирній конференції полегшить боротьбу проти більшовизму [6, с.153; 21, с.33]. Керуючись цими міркуваннями, М.С.Рябовол, вже перебуваючи в Києві, подав українсько-радянській мирній конференції меморандум, в якому від імені Кубанської області заявляв, що остання не визнає радянської влади, веде з нею боротьбу, і прохав керівництво Української Держави при укладенні мирної угоди з більшовиками врахувати й інтереси кубанського козацтва.

Саме ці міркування були покладені в основу неофіційних переговорів між главою кубанської делегації М.С.Рябоволом та Д.І.Дорошенком. Хоча вони все ж були припинені, так і не дійшовши до конкретного результату. Безпосередньою причиною для цього стала позиція донського представника в Києві О.В.Черячукіна, який висловив рішучий протест проти переговорів і поставив до відома про них отамана П.М.Краснова [15, с.185]. Останній на той час виношував наміри створення Південно-Східного (Доно-Кавказького) союзу, до складу якого планував включити і Кубань, тому, природно, не міг вітати її участь в аналогічних формуваннях. До того ж, сполучення Кубані з Українською Державою ставило під загрозу наміри П.М.Краснова домогтись приєднання до Дону Ростова-на-Дону й Таганрозького округу.

Однак кубансько-українські переговори про форму зв'язку між двома державами були, на нашу думку, приречені на невдачу навіть у разі відсутності зовнішнього впли-

ву. Підставою для такого висновку є глибокі протиріччя, що існували в середовищі політичної еліти Кубані. Ще 1917 р. вона розкололась на два конкуруючі між собою угруповання – "лінійців" та "чорноморців". В основі такого поділу були не тільки етнічні, а й навіть географічні фактори. Кубанське козаче військо було створене у 1870-х рр. на основі злиття двох груп – чорноморського козацтва, тобто нащадків запорожців, які певною мірою зберегли українські традиції, та донських козаків, якими була заселена прикордонна лінія під час війни з кавказькими горянами. У 1918 р. "чорноморці" та "лінійці" були не політичними партіями, а швидше парламентськими фракціями, які опиралися на ті чи інші адміністративні одиниці Кубані, але розбіжності між ними набули характеру партійної боротьби. "Чорноморці" обстоювали незалежність Кубані, пов'язаної з Добровольчою армією, а в майбутньому і з усією Росією виключно договірними взаєминами. "Лінійці" ж були готові задовольнитись автономією Кубані у складі федеративної Росії і закликали до тісного співробітництва з Добровольчою армією [24, с.38–39].

Зауважимо, що важливе значення також мала проблема зовнішньополітичної орієнтації. Кубанці, поєднавши свою долю з Добровольчою армією, покладали надії виключно на Антанту.

Особливо яскраво відсутність узгоджених позицій у ставленні до кубансько-українського альянсу показала нарада в Новочеркаську, яка відбулася 23 червня 1918 р. На ній були присутні учасники київської делегації (крім М.С.Рябовола та Султан Шахім-Гірея), члени Законодавчої Ради й уряду, а також М.В.Алексєєв. Предметом обговорення на цій нараді стало питання про подальшу орієнтацію кубанських політичних кіл. Більшістю голосів (за єднання з Україною проголосували тільки три учасники наради) присутні схвалили рішення про тісний союз із Добровольчою армією, оскільки Українська Держава, на думку кубанців, не могла щось дати в політичному плані і могла привести Кубань під німецьку окупацію, з огляду на відсутність власної армії. До того ж кубанських демократів непокоїв авторитарний характер влади гетьмана П.П.Скоропадського [13, с.121–122]. Забігаючи наперед, відзначимо, що на початку листопада 1918 р. член Законодавчої Ради П.Л.Макаренко заявляв: "Ми укладемо союз з українським народом, а не з генералом, насадженим багнетом" та із захопленням вітав звістку про початок антигетьманського повстання в Україні [7, с.361, 362]. Крім того, писав пізніше в еміграції голова кубанського уряду Л.Л.Бич, єднанню з Україною заважали ще й такі фактори, як відсутність спільних кордонів, неоднорідність національного складу населення Кубані та відсутність національної свідомості серед населення українського походження [9, с.87].

Однак ще літом 1918 р., незважаючи на припинення переговорів про форму міждержавного зв'язку, між кубанськими делегатами та представниками гетьманського уряду було досягнуто домовленості про надання військової допомоги Кубані спорядженням і живою силою, оскільки на території Української Держави знаходилися військові склади колишніх фронтів Першої світової війни. На виконання першого пункту цієї неофіційної угоди вже наприкінці червня 1918 р. у розпорядження кубанського уряду з України було надіслано 9,7 тис. гвинтівок, 5 млн набоїв до них та 50 тис. снарядів, у липні – декілька гарматних батарей і кількасот кулеметів [12, с.197]. До кінця листопада 1918 р. гетьманський уряд відправив на Кубань 70 тис. снарядів, 20 тис. рушниць та 11 млн набоїв [7, с.358]. Відмітимо, що все це спорядження йшло на озброєння також і Добровольчої армії.

Сприяючи в отриманні учасниками Білого руху військового спорядження та зброї, український уряд не обмежився цими кроками. Влітку 1918 р. у гетьманських урядовців виник план десантної операції українських військ на Кубань, наслідком якої стало б визволення останньої від більшовиків. Передбачалося, що Окрема Запорізька дивізія, якою командував генерал-майор З.Г.Натієв (Натіїв), висадиться на кубанське

узбережжя та розпочне подальше просування вглиб Кубанської області за підтримки місцевих повстанців. Гетьманський уряд здійснив низку кроків, спрямованих на здійснення цього наміру: було досягнуто згоди німецького командування, в оперативному підпорядкуванні якому перебувала Запорізька дивізія, відпущено необхідні кошти. Однак, писав Д.Дорошенко, саботаж, а найімовірніше зрада одного з чиновників українського військового міністерства призвели до зриву операції [12, с.197–198]. Випередивши українців у часі, частини Добровольчої армії та кубанців захопили 16 серпня 1918 р. столицю Кубанської області – Катеринодар.

Проте, на нашу думку, причин провалу десанту на Кубань було значно більше, ніж зрада однієї, нехай і високопоставленої, людини. Загалом десантна операція українських військ на Кубань, з огляду на обставини, що склалися літом 1918 р., була неможливою.

Перш за все, необхідно мати на увазі те, що Кубань не була готова до приходу українських, а за ними (ймовірно) і німецьких військ. Кубанські політичні кола, як вказувалось вище, неоднозначно ставились до України, тому важко було очікувати від них одностайної підтримки. Населення регіону не могло підняти організоване повстання, спрямоване на підтримку українських військ, оскільки проукраїнські діячі Чорноморської губернії, згуртовані в Чорноморську українську раду, отримуючи моральну та матеріальну допомогу гетьманського уряду, зосередились виключно на культурно-просвітницькій роботі [2, арк.9]. Тобто оволодіти Кубанською областю українські війська, можливо, і змогли б, а от утримати її навряд чи вдалося б.

Варто врахувати також і військову слабкість Української Держави. Окрема Запорізька дивізія, призначена для висадки, була чи не єдиним боєздатним формуванням гетьмана. Однак у період активної підготовки до десанту, тобто в червні-липні 1918 р., у ній відбувалися процеси, які не могли не вселити в українських урядовців сумніви щодо її надійності. Як повідомляв у першій половині червня харківський губернський староста, частини дивізії З.Г.Натієва перебували у стані морального розпаду, займались незаконними реквізиціями та антиурядовою пропагандою. Староста навіть був змушений звернутися до німецьких властей на Харківщині з проханням роззброїти одну з бригад дивізії З.Г.Натієва. Останню врятувало лише особисте втручання прем'єр-міністра Української Держави Ф.А.Лизогуба, котрий категорично заборонив роззброювати будь-які формування з дивізії З.Г.Натієва [1, арк.2–3]. Тобто український уряд навряд чи міг серйозно покладатись на Запорізьку дивізію, а окремий Чорноморський кіш, який призначався для відправки в Чорноморщину, знаходився на початковій стадії формування [14, с.369].

Зрештою, на контроль над Кубанню претендувала не тільки Українська Держава. Певні плани щодо регіону виношувало й командування Добровольчої армії. Так, 28 травня 1918 р. у станиці Маничській відбулася об'єднана нарада керівництва Добровольчої армії та донського командування, під час якої отаман П.М.Краснов запропонував добровольцям завдати спільного удару на м. Царицин. Захоплення міста, в якому було багато військових підприємств та запасів, надало б Добровольчій армії необхідну матеріальну базу, забезпечило б армії контакт із повсталими чехословаками та відрізало б від більшовиків увесь південь [16, с.117]. План П.М.Краснова був достатньо реальним та вигідним для добровольців, однак А.І.Денікін надав перевагу кубанському напрямові через ефемерні міркування про встановлення зв'язку із союзниками, в разі захоплення регіону, та можливість саме тут отримувати поповнення з України, Кавказу, Кубані тощо [10, т.3, с.561]. З огляду на стратегію продовження антибільшовицької боротьби це виглядало безглуздям, однак мало сенс із точки зору збереження територіальної єдності Росії. Має рацію, на нашу думку, сучасна дослідниця А.Процик, котра підкреслює, що об'єднання Кубані з Україною, у разі успішного завершення десантної операції, посилило б позиції Німеччини на північно-східному узбережжі Чорного моря, зміцнило б

Українську Державу та, одночасно, позбавило би Білий рух значної частини військ [25, p.64]. Це становило більшу небезпеку, як вважав А.І.Денікін, ніж більшовизм, тому 22 червня 1918 р. Добровольча армія та кубанці поквапливо вирушили в другий Кубанський похід. Він засвідчив, що для керівництва армії пріоритетнішими були не стільки успіхи в антибільшовицькій боротьбі, скільки ліквідація відцентрових тенденцій у межах колишньої Російської імперії. У такому разі українська присутність на Кубані значно ускладнила б політичну ситуацію, посилила б імовірність прямого зіткнення з добровольцями, можливо, і з Доном, яке загрожувало непередбачуваними наслідками.

Необхідно підкреслити, що у 1918 р. Білий рух півдня Росії, формально об'єднуючи Добровольчу армію, донське та кубанське козацтво, фактично був достатньо аморфним утворенням. У кожного з учасників руху були власні погляди на тактику та стратегію антибільшовицької боротьби, спільні й відмінні риси у ставленні до національного питання. В умовах своєрідного політичного вакууму, тобто коли збройні сили союзників, на які покладалось багато надій, були відсутні, а Білий рух півдня Росії ще не становив собою значної мілітарної величини, це несло в собі загрозу зміни самими ж учасниками руху його пріоритетів або ідеології.

Значні ідеологічні відмінності існували між командуванням Добровольчої армії та кубанськими політичними діячами. Їх роз'єднувала не тільки різниця в поглядах на повсякденне управління краєм, на тактику антибільшовицької боротьби, а й на майбутнє всієї Росії.

14 листопада 1918 р., у виступі на засіданні Надзвичайної Ради Кубанського краю, А.І.Денікін засвідчив прагнення керівництва Добровольчої армії запровадити принцип військової диктатури у взаєминах із союзниками по боротьбі проти більшовиків. Це передбачало підпорядкування всіх антибільшовицьких сил єдиному командуванню, якому надавались повноваження вирішувати всі питання військового та цивільного життя[32], тоді як, цінуючи свої демократичні здобутки, кубанські політичні діячі не тільки виступали проти втілення в життя принципу військової диктатури, вимагали створення окремої Кубанської армії, але й наполягали на запровадженні нових основ державного будівництва. Озвучив ці ідеї на засіданні Надзвичайної Ради Кубанського краю 24 листопада 1918 р. глава уряду Л.Л.Бич. Він вказував, що для успішної боротьби проти більшовиків необхідний тісний союз із південними державними утвореннями – Україною, Доном, Кубанню, Тереком, Грузією, в основі якого може бути тільки взаємна згода. Л.Л.Бич вважав, що слід перш за все змінити термінологію – не "відновлення", а "створення" Російської держави, і його він вбачав у послідовному, арифметичному сполученні всіх окремих областей та їх суверенних прав [7, с.377–383]. Тобто глава кубанського уряду пропонував формулу "через незалежність – до федерації", коли кожен суб'єкт останньої добровільно делегуватиме частину своїх повноважень певному центральному органові. Висловлювання Л.Л.Бича підтримав і доповнив у лютому 1919 р. на засіданні Краєвої Ради, М.С.Рябовол. Він зазначив, що існує тенденція протиставлення заклику "єдина вільна Росія" гаслу "неподільна", оскільки угруповання, яке висунуло останній лозунг, "прагне здійснити створення Росії зверху, тоді як ми [прихильники М.С.Рябовола та Л.Л.Бича. – *Ш.Я.*] вважали, що тільки завдяки об'єднанню всіх живих елементів країни, рухом знизу Росія може бути відновлена" [4, с.462]. Ця політична концепція, яку А.Процик влучно назвала "федерацією знизу", становила суть вимог "чорноморського" крила кубанської політичної еліти [25, p.82]. Тобто суть розходжень між керівництвом Добровольчої армії та кубанськими політиками полягала в категоричній незгоді останніх підтримати реалізацію принципу військової диктатури, хоча ця вимога А.І.Денікіна мала сенс в умовах Громадянської війни. Крім того, підтримавши гасло відновлення єдиної Росії, кубанські діячі виступали проти її неподільності, висунувши ідею створення федеративного союзу шляхом добровільної згоди його учасників.

Суттєва різниця існувала також між політичними концепціями гетьмана П.П.Скоропадського та командування Добровольчої армії. У цьому сенсі доцільно висловити декілька міркувань щодо змісту відомої "Грамоти до всіх українських громадян і козаків", проголошеної 14 листопада 1918 р.

По-перше, у "Грамоті…" декларувалося, що "на федеративних принципах має бути відновлена давня могутність і сила Російської держави" [19, с.163]. Тобто гетьман не мав наміру визнавати своє підпорядкування будь-кому, а пропонував створити нову Росію на основі взаємоузгоджених зусиль усіх антибільшовицьких сил на засадах рівності та паритету [25, p.76]. По-друге, проголошення федеративного принципу базисом відбудови Російської держави означало прагнення гетьмана опертися не на Добровольчу армію, яка максимум поступок вбачала в наданні автономії, а швидше на ВВД та Кубань. Концепція державної відбудови Росії, викладена П.П.Скоропадським у "Грамоті…", мала найбільше спільних ознак саме з поглядами кубанських політичних діячів. З огляду на це, має рацію, на нашу думку, сучасна українська дослідниця О.М.Несук, котра зараховує гетьмана П.П.Скоропадського до прихильників ідеї конфедералізму [20, с.27]. Крім того, як відзначив вітчизняний дослідник О.П.Реєнт, кроки, які встиг зробити створений у листопаді 1918 р. український уряд, засвідчують, що йшлося про конфедеративне об'єднання рівноправних держав з досить широкими межами суверенності [22, с.142].

Восени 1918 р. гетьманський уряд спробував використати розбіжності в поглядах учасників Білого руху. Донесення "Азбуки"* повідомляли командуванню Добровольчої армії про відстоювання українським урядом ідеї федерації, намаганнях терміново скликати український сейм та бажанні організувати в Києві конференцію всіх новостворених держав із питання майбутнього федерування Росії [3, л.47]. Мова в документі йшла про скликання конференції південноросійських державних формувань, на якій, можливо, вдалося б нейтралізувати політичну програму Добровольчої армії шляхом розробки нових принципів державної відбудови Росії.

Конференцію планувалось скликати 18 грудня 1918 р. у Києві та обговорити на ній коло питань, пов'язаних з відновленням єдності Росії та її майбутнього існування, встановленням загального плану боротьби проти більшовиків та ставленням до Антанти й Німеччини [5, с.402–403]. Однак провести конференцію так і не вдалося, з огляду на крах гетьманського режиму 14 грудня 1918 р.

Таким чином, німецький фактор, тобто присутність в Україні німецьких збройних сил і політичне домінування Німеччини на південному сході Росії навесні – восени 1918 р., відіграв важливу роль у становленні стосунків Кубанської області з режимом гетьмана П.П.Скоропадського. Тимчасове посилення позицій Української Держави, що відбулося завдяки присутності на її території німецького військового контингенту, зумовило тенденцію до зближення з нею Кубанської області, яка прагнула таким чином використати вплив Німеччини на Радянську Росію.

Важливе значення відігравала також військово-технічна та економічна підтримка українським урядом Кубанської області. Україна володіла воєнними складами колишніх російських фронтів часів Першої світової війни, значним економічним потенціалом і тому її допомога для Білого руху, який опинився на промислово нерозвинутій периферії колишньої Російської імперії, була досить вагомою. Саме підтримка Української Держави та німецького командування в найбільш критичний момент існування Білого руху сприяла формуванню на базі донського, кубанського козацтва та Добровольчої армії потужного антибільшовицького блоку.

Завершення Першої світової війни та поразка Німеччини привели до значних зрушень у взаєминах Кубанської області та Української Держави. Український уряд,

* Розвідувальна організація, очолювана В.В.Шульгіним, що діяла в Україні. Назва походить від традиції членів організації шифрувати свої повідомлення буквами кирилиці.

шукаючи контактів з Антантою, був змушений розпочати процес зближення з керівництвом Білого руху. Але мова йшла не про визнання ідеології Добровольчої армії чи підпорядкування її командуванню, а про використання у власних інтересах певних внутрішніх суперечностей, які існували в білому таборі. Саме так можна розцінити спроби скликати конференцію антибільшовицьких державних утворень іа військово-політичних сил півдня Росії.

1. Документы о состоянии общественного порядка в гг. Славянске и Краматорске, ведении антиправительственной агитации военнослужащими войск атамана Натиева (рапорты, листовки, удостоверения, заявления, переписка) // Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1325 Канцелярия Харьковского губернского старосты, оп. 1 спр. 70, 75 арк.
2. Листування XVII. По дипломатичних зносинах з урядом Кубані – про призначення українських представників і їхні документи, заключення економічного і поштового договорів (тексти), торговельні операції, по справах окремих громадян. Листи Чорноморської української ради про українців на Кубані // Там само, ф. 3766 Міністерство закордонних справ Української Держави, оп. 1, спр. 141, 93 арк.
3. Донесения "Азбуки" о военно-политическом положении на Украине // Российский Государственный военный архив, ф. 40238 Особое отделение отдела Генерального Штаба Военного управления при Главнокомандующем ВСЮР, оп. 1, д. 3, 60 л.
4. Гражданская война в России (1918–1921 гг.) : Хрестоматия / сост. С. Пионтковский. – М. : Издание Комунист. ун-та им. Я. М. Свердлова, 1925. – 708 с.
5. Гражданская война на Украине : Сборник документов и материалов : в 3 т., 4-х кн. / отв. ред. С. М. Короливский. Т.1, кн. 1 : Освободительная война украинского народа против немецко-австрийских оккупантов, разгром буржуазно – националистической Директории. – К. : Наук. думка, 1967. – 876 с.
6. Стенографический отчет пленарных заседаний Чрезвычайной Рады Кубанского Края созыва 28-го октября 1918 года. – Екатеринодар : Типография Кубанского Краевого правительства, 1918. – Ч. I. – 160 с.
7. Стенографический отчет пленарных заседаний Кубанской Чрезвычайной Краевой Рады созыва 28-го октября 1918 года. – Екатеринодар : Типография Кубанского Краевого правительства, 1918. – Ч. III. – С. 320–480.
8. Отношения Кубани с Добровольческой армией // Кубанский край (Екатеринодар). – 1918. – 7 (20) октября.
9. Бич Л. Л. Кубань у кривому дзеркалі (З приводу "Нарисів з історії революції на Кубані" П. П. Сулятицького) / Л. Л. Бич. – Прага : Видання громади кубанців в Чехословацькій республіці, 1927. – 88 с.
10. Деникин А. И. Очерки русской смуты : в 3 кн., Кн. 2, т. 2 : Борьба генерала Корнилова; т. 3 : Белое движение и борьба Добровольческой армии (май – октябрь 1918 года) / А. И. Деникин. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 736 с.
11. Дневник П. Н. Милюкова (переговоры с немцами в 1918 году) // Новый журнал (Нью-Йорк). – 1961. – Кн. 66. – С. 173–203.
12. Дорошенко Д. Історія України (1917–1923 рр.) : в 2 т. / Д. Дорошенко. – Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 р. – Нью-Йорк : Булава, 1954. – 424 с.
13. Іванис В. Стежками життя (Спогади) : в 5 кн. / В. Іванис. – кн. 2 : Крижаний похід генерала Л. Г. Корнілова на Кубань і втеча генерала Л. Г. Корнілова під захист німців. – Новий Ульм : Українські вісті, 1959. – 366 с.
14. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / П. Скоропадський / Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського ; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України ; Інститут східноєвропейських досліджень НАН України / гол. ред. Я. Пеленський. – К. : Філадельфія, 1995. – 495 с.
15. Черячукин А. Донские делегации на Украину и в Берлин в 1918–1919 гг. / А. Черячукин // Донская летопись. Сборник материалов по новейшей истории Донского Казачества со времени Русской революции 1917 года. – Белград : Изд. Донской исторической комиссии, 1924. – Вып. 3. – С. 163–231.
16. Белые генералы (Корнилов. Краснов. Деникин. Врангель. Юденич) / А. В. Венков, А. В. Шишов. – Ростов/Д. : Феникс, 2000. – 416 с.
17. Курас І. Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917 – 1920 рр.) / І. Ф. Курас, В. Ф. Солдатенко / НАН України. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2001. – 246 с.
18. Матвієнко В. М. Відносини Української Держави та Кубанської республіки 1918 р. / В. М. Матвієнко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки : Міжвідомчий збірник наук. праць. – К. : Інститут історії НАН України, 2002. – Вип. 11. – С. 57–64.

19. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Укр. письменник, 1993. – 413 с.
20. Несук О. М. Українсько-російські відносини 1917–1922 рр. : дис… канд. іст. наук. : 07.00.02 / Київський університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин / О. М. Несук. – К., 1998. – 217 с.
21. Покровский Г. Деникинщина. Год политики и экономики на Кубани (1918–1919 гг.) / Г. Покровский / подг. к печати С. А. Алексеев. – Х. : Пролетарий, 1926. – 236 с.
22. Реєнт О. П. У робітнях історичної науки / О. П. Реєнт ; передм. П. Т. Тронька. – К. : Пошуково-видавниче агентство "Книга пам'яті України", Видавничий центр "Просвіта", 1999. – 352 с.
23. Сергійчук В. І. Відносини України з Кубанню в роки національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / В. І. Сергійчук // Науковий вісник Дипломатичної Академії України. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 135–142.
24. Федюк В. П. Деникинская диктатура и ее крах / В. П. Федюк. – Ярославль : Ярославский гос. ун-т, 1990. – 72 с.
25. Procyk A. Russian Nationalism and Ukraine. The Nationality Policy of the Volunteer Army during the Civil War / A. Procyk. – Edmonton-Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. – 202 p.

В статье рассматриваются взаимоотношения Украинской Державы и Кубанской области в 1918 году, то есть в период организационного становления Белого движения юга России, неотъемлемой частью которого, организационно и политически, стало кубанское казачество. Осуществлен анализ следующих проблем: ход переговоров о форме межгосударственной связи между Украиной и Кубанью весной 1918 г., причины их неудачи; факторы, которые обусловили невозможность осуществления плана десанта украинских войск на Кубань; сформулирован и доказан тезис о существовании внутренних противоречий в "белом" лагере в 1918 г. и намерениях украинского правительства воспользоваться ими в собственных интересах.

Ключевые слова: *Белое движение, кубанское казачество, Украинская Держава.*

The article deals with the relations of the Ukrainian State and Kuban region in 1918, that is during the period of the organization of the Southern Russia's White Movement, Kuban Cossacks being the constituent part of it, both in the terms of organization and politics. The following problems are analyzed: the negotiations about the form of inter – state ties with Ukraine and Kuban in spring 1918; the reasons of their failure; the main tendencies of the military – technical cooperation between the two states, factors that caused the defeat of the Ukrainian landing parties in Kuban; the thesis of the existence of the inner conflicts in the 'white' camp in 1918 and the desire of the Ukrainian government to use them in its own benefit has been formulated.

Keywords: *White Movement, Kuban Cossacks, Ukrainian State.*

УДК 94 (4) 1945 (п 39)
ББК 63.3(УУР) 7

Іван Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.).* ПІДГОТОВКА ПОЛІТИЧНОЇ РЕФОРМИ В УНР

У статті розкрито роль і місце Вітчизняного народного фронту (ВНФ) у суспільно-політичному житті УНР; проаналізовано програму реформ "Поворот і реформа", підготовлену групою угорських економістів за участю генерального секретаря ВНФ І.Пожгаі; порівняно угорську реформу з "перебудовою" в СРСР, відмічено неоднозначність у сподіваннях представників різних прошарків угорського суспільства у зв'язку з проведенням політичної реформи.

Ключові слова: *політична реформа, ВНФ, І.Пожгаі, програма реформ "Поворот і реформа", Я.Кадар, К.Грос, М.С.Горбачов, "перебудова" в СРСР.*

Достатньо складне економічне становище Угорщини, особливо помітне на фоні індустріально розвинених західних держав, яке без перебільшення можна було охарактеризувати словом "криза", партійно-політичне керівництво країни намагалося не тільки пояснити, але і намітити шляхи його подолання. Для цього формувалася відповідна теоретична база. Поступово виникло розуміння необхідності ув'язки дальших змін в економічній сфері на основі реформи 1968 р. і проведення політичної реформи. Остан-

© Пендзей І., 2012